

ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩОМУ Т ЕХНІЧНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

В статье рассматривается проблема гуманитарной подготовки студентов в высших технических учебных заведениях, исследуется вопрос интеграции и систематизации гуманитарных знаний студентов технических университетов. Рассматривается теоретическое обоснование целесообразности введения метапредметов как курсов обучения на основе гуманитарных интегрированных знаний студентов высших технических учебных заведений.

The article is devoted to forming problem of integrated knowledge for humanitarian students' disciplines of technical universities. Grounded, that a system of integrated knowledge from humanitarian disciplines expediently inculcate into sparring process of technical universities in appearance of sparring metaobjects, which contains the different components. Developed the maintenance selection criteria of humanitarian metaobjects for technical universities.

Ключевые слова: *высшее образование, знания, фундаментальная подготовка, экспертный анализ, модульно структурированное содержание учебной дисциплины.*

Key words: *higher education, knowledge, fundamental training, expert analysis, module-structured content of sparring discipline.*

Важливість дослідження проблеми вивчення гуманітарних дисциплін у вищих технічних навчальних закладах нині визначається завданнями реформування освіти. Проблема гуманітарної підготовки студентів у вищих навчальних закладах передбачає наповнення процесу навчання і виховання гуманітарним змістом, котрий узгоджується із кращими надбаннями цивілізації, орієнтований на безпосередній розвиток людини та відповідає потребам її самореалізації.

Актуальність і своєчасність дослідження проблеми інтеграції гуманітарних та інженерних знань зумовлена тим, що порушена проблема поки що не одержала в педагогічній науці достатнього розкриття. Для майбутніх інженерів передбачено викладання психолого-педагогічних, культурологічних та інших гуманітарних дисциплін, однак кількість годин, які виділено на ці курси, на нашу думку, є недостатньою.

Інтеграція гуманітарних знань у соціальну картину світу сьогодні визнана доцільною, однак конкретні розробки змісту, форм та методів такої інтеграції досліджуються переважно на емпіричному рівні. Оптимізація навчального процесу у вищих технічних навчальних закладів із одночасним збереженням повноцінного змісту професійної та загальнокультурної підготовки

має важливе значення для подальшого розвитку теорії і практики педагогічної науки.

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки проблема гуманітарної підготовки у технічних університетах досліджувалась багатьма науковцями, а саме: теоретичні основи професійної педагогіки (С. У. Гончаренко, Р. С. Гуревич, Н. Є. Мойсеюк, Н. Г. Ничкало, М. І. Сметанський, О. В. Шестопалюк), формування загальної та професійної культури фахівця (Г. О. Балл, І. А. Зязюн, Г. С. Тарасенко), культурологічні аспекти підготовки фахівця (В. П. Андрущенко, Г. П. Васянович, Г. С. Дегтярьова, В. В. Кизима, В. С. Маслов, Л. М. Масол, Л. А. Руденко, О. Л. Шевнюк), формування мовленнєвої культури фахівця (Л. В. Барановська, Т. Є. Гончаренко, Т. П. Рукаєс), питання психологічної та педагогічної підготовки інженера (О. В. Винославська, Л. М. Карамушка, Л. О. Кизименко, В. А. Козаков, Д. В. Чернілевський, М. В. Фоміна) та інші.

У статті ми намагаємось теоретично обґрунтувати та розробити модель системи гуманітарних інтегрованих знань студентів технічних університетів.

Загальна гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що формування системи гуманітарних інтегрованих знань відповідно до специфіки професійної підготовки фахівців конкретного профілю, підвищує рівень знань студентів із гуманітарних дисциплін, сприяє гуманізації професійної підготовки, зокрема, розвитку загальної та професійної культури майбутнього інженера. Загальна гіпотеза дослідження конкретизується рядом часткових: інтегративний підхід до формування системи гуманітарних знань студентів технічних університетів передбачає структурування їхнього знання в логічно завершені інтегровані блоки – метапредмети, впровадження яких більш повно реалізує цілі вивчення гуманітарних дисциплін у технічних університетах, що є оптимальним щодо результативності та затрат навчального часу; навчальні курси з культурології, психології, педагогіки та української мови у технічних університетах доцільно вивчати в межах навчального метапредмета "Культурологічна підготовка інженера"; інтеграція гуманітарних знань студентів вимагає забезпечення професійної спрямованості цих знань залежно від профілю навчального закладу.

Мета й гіпотеза статті зумовили такі завдання дослідження:

1. Розробити концептуальні засади інтеграції знань з гуманітарних дисциплін у технічних університетах на основі аналізу стану досліджуваної проблеми в педагогічній теорії та практиці.
2. Теоретично обґрунтувати та розробити модель формування системи гуманітарних інтегрованих знань студентів технічних університетів.
3. Розробити критерії відбору змісту навчального матеріалу для побудови гуманітарних метапредметів у технічних університетах.

4. Розробити зміст та методи вивчення метапредмета “Культурологічна підготовка інженера” для майбутніх інженерів.

Загальна методологія дослідження базується на філософському принципі взаємозв'язку та взаємообумовленості явищ; на використанні структурного, функціонального, прогностичного, системного, інтегративного підходів; на принципах цілісного дослідження дидактичних процесів і комплексного використання методів дослідження, а також положеннях вітчизняних і зарубіжних концепцій гуманізації освіти. У процесі дослідження були використані основні положення щодо розвитку освіти в Україні, викладені в законах України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, в Національній доктрині розвитку освіти, Рішенні колегії Міністерства освіти України “Про концептуальні засади гуманітарної освіти в Україні (вища школа)”, а також нормативно-правових документах Міністерства освіти і науки України.

Інтегративний підхід до викладання гуманітарних дисциплін передбачає не лише узгодження змісту освіти, а й глибоку взаємодію знань, умінь та елементів мислення майбутнього фахівця. Досліджуючи проблему оновлення змісту освіти і предметних методик, деякі науковці звертаються до визнаної системи укрупнення дидактичних одиниць. В останні роки в змісті освіти обґрунтовуються так звані метапредмети (А. Хуторський, В. Краєвський), які можуть бути формою реалізації системи інтегрованих знань.

Теоретичний аналіз зумовлює необхідність дослідження такого чинника, як взаємодія професійної та загальнокультурної підготовки інженера. З цією метою нами досліджено взаємозв'язки та взаємозалежність між різними цілями професійної та загальнокультурної підготовки студентів. Виявлено, що протягом останніх десяти років статус професійних та особистісних цілей змінюється доволі мало, а статус культурологічних, психологічних та педагогічних цілей суттєво зростає. На наш погляд, вивчення студентами технічних університетів необхідного обсягу гуманітарних знань можна забезпечити на належному рівні лише на основі ущільнення та інтегративно-системного згортання й архівації навчального матеріалу.

На основі обґрунтованих методологічних, соціологічних, психологічних, педагогічних та методичних передумов інтеграції ми пропонуємо такі концептуальні засади інтеграції знань з гуманітарних дисциплін у технічних університетах: інтегративний підхід до формування змісту та організації форм навчання; цілі інтеграції гуманітарних знань студентів технічних університетів, які спрямовано на формування цілісної системи знань як основи професійної та культурологічної підготовки майбутнього інженера; знання основа, суттєвим компонентом якої є гуманітарні знання; її структура залежить від компонентів інтеграції знань; інтеграція гуманітарних знань базується на ідеї навчання за інтегрованими блоками дисциплін (метапредметами), скоординованими між собою тематично і хронологічно; формування системи інтегрованих знань студентів технічних університетів конкретного

профілю має ряд особливостей, зумовлених специфікою професійної діяльності і базується на методологічних, соціальних, психологічних, педагогічних та методичних передумовах.

Формування системи гуманітарних інтегрованих знань студентів технічних університетів здійснюється, на наш погляд, за такими принципами:

- принцип пріоритету кінцевої мети: професійна підготовка і розвиток особистості інженера є двоєдиною ціллю професійної освіти, що передбачає оптимальне поєднання спеціальних та гуманітарних знань у її змісті;
- принцип єдності загальної та професійної культури: культурологічна підготовка інженера є повноцінним компонентом цілісної системи його професійної освіти;
- принцип професійної спрямованості: орієнтація гуманітарних дисциплін на практичні потреби студентів, їхні інтереси і запити, що передбачає органічне поєднання технічних та гуманітарних складових;
- принцип гуманізації: формування не лише професіонала, а й особистості майбутнього інженера можливе за умови пріоритету гуманістичних ідей у процесі професійної підготовки;
- принцип метапредметності: процес вивчення гуманітарних дисциплін у технічних університетах доцільно реалізувати шляхом вивчення метапредметів – систем інтегрованих знань, зміст яких базується на знаннєвій основі декількох гуманітарних дисциплін, об'єднаних спільною дидактичною метою.

Однією з умов ефективного викладання навчальних дисциплін “Культурологія”, “Ділова іноземна мова”, “Ділова українська мова”, “Основи психології і педагогіки” одним і тим же викладачем є інтегрування гуманітарних знань цих дисциплін у метапредмет “Культурологічна підготовка інженера”.

Основними напрямками забезпечення професійної спрямованості гуманітарних знань є: вивчення прикладних розділів гуманітарних дисциплін; показ внеску галузі у розвиток людської культури; формування національної самосвідомості шляхом висвітлення внеску вітчизняних вчених та інженерів у відповідну галузь виробництва чи скарбницю людської культури тощо.

Реалії сучасного суспільства і перебудова змісту освіти зумовлюють одночасне підвищення вимог як до професійної компетентності фахівця, так і гуманітарної спрямованості технічної освіти. Із цим пов'язана необхідність розробки нових підходів до формування вищої технічної освіти, зокрема, її гуманітарного компоненту. У формуванні знаннєвої основи професійної культури фахівця інтеграція є найбільш доцільним засобом. Формування системи інтегрованих знань студентів технічних університетів, як показало дослідження, базується на таких передумовах: методологічних (виникнення нової якості в процесі інтеграції; обґрунтування існування підстави для інтеграції; відповідність принципам об'єктивності та науковості тощо), соціологічних (забезпечення формування загальнолюдських цінностей громадянина),

психологічних (принцип єдності свідомості та діяльності, забезпечення формування інтегрованих асоціацій та професійного мислення), загальнопедагогічних (реалізація якісно нових інтегративних підходів до структурування та мотивації знань із гуманітарних дисциплін), дидактичних (формування знань невої основи загальної й професійної культури сучасного інженера; доцільність побудови гуманітарних інтегрованих метапредметів в умовах технічного університету) і методичних (урахування специфіки професійної підготовки інженерів; орієнтація на сучасний розвиток та прогностичні тенденції в розвитку конкретної галузі; розробка трьохрівневої методики вивчення метапредмета тощо).

На основі цих передумов розроблено концептуальні засади інтеграції знань із гуманітарних дисциплін студентів технічних університетів, зокрема, виділення знань невої основи для формування професійної та загальної культури студентів; навчання за інтегрованими блоками гуманітарних дисциплін (метапредметами), які скоординовані тематично і хронологічно; забезпечення єдності особистісно орієнтованого та інтегративного підходів до формування професійної культури інженера тощо.

Установлено, що основними принципами формування системи гуманітарних інтегрованих знань студентів технічних університетів є такі: принципи пріоритету кінцевої мети (професійна підготовка і розвиток особистості інженера є двоєдиною ціллю професійної освіти, що передбачає оптимальне поєднання спеціальних і гуманітарних знань в її змісті); єдності загальної та професійної культури (культурологічна підготовка інженера є повноцінним компонентом цілісної системи його професійної освіти); професійної спрямованості (орієнтація гуманітарних дисциплін на практичні потреби студентів, їх інтереси й запити, що передбачає органічне поєднання технічних та гуманітарних складових); креативності (формування системи інтегрованих знань з гуманітарних дисциплін сприяє реалізації творчого потенціалу майбутнього інженера); гуманізації (формування не лише професійних, а й особистісних якостей майбутнього інженера можливе за умови пріоритету гуманістичних ідей у процесі професійної підготовки); метапредметності (процес вивчення гуманітарних дисциплін у технічних університетах доцільно реалізувати шляхом впровадження метапредметів – систем інтегрованих знань, зміст яких базується на знань невої основі кількох гуманітарних дисциплін і об'єднаний спільною дидактичною метою); моделювання і розвитку (модель системи інтегрованих знань із гуманітарних дисциплін у технічному університеті відображає її сутність з урахуванням змінності системи та можливостей розвитку). На цій основі визначено особливості метапредметів як навчальних курсів: розвиток інтегративного світогляду студентів, розвиток інтегративного мислення студентів, реалізація проблемного підходу до навчання, диференціація та індивідуалізація професійної освіти, варіативність навчання, наступність і перспективність навчання.

На основі цих принципів базуються критерії відбору змісту інтегрованого гуманітарного метапредмета для вищих технічних навчальних закладів: цілісне формування особистості професіонала можливе лише на основі інтегративного підходу до змісту освіти; значущість конкретних гуманітарних знань визначається специфікою професійної діяльності та необхідним рівнем загальнокультурного розвитку особистості; структурування навчального матеріалу з гуманітарних дисциплін спрямоване на формування цілісної системи гуманітарних знань особистості з урахуванням особливостей майбутньої професійної діяльності студентів; доцільним є створення гуманітарних метапредметів для вищих навчальних закладів технічного профілю, які інтегрують зміст кількох споріднених гуманітарних дисциплін; в інтегрованих метапредметах забезпечуються взаємозв'язки та оптимальне співвідношення між знаннями з гуманітарних дисциплін, які інтегруються у блоці, і одночасно – професійне спрямування інтегрованого метапредмета як цілого; оновлення змісту знань, які формують професійну культуру інженера, зумовлене постійними змінами соціальних умов та переоцінкою професійних і культурних цінностей; забезпечення освоєння інваріантного, класичного змісту гуманітарних знань, незалежно від профілю навчального закладу, необхідне для формування духовної культури особистості фахівця; виявлення та аналіз "прихованого змісту" гуманітарних знань, що несвідомо закладається авторами навчальних програм, передбачає контроль впливу цього змісту на чуттєво-емоційну сферу студентів. Модель формування системи гуманітарних інтегрованих знань студентів технічних університетів може бути використана для різних навчальних предметів. Її конкретизацією є модель інтегрованого гуманітарного метапредмета "Культурологічна підготовка інженера".

Запропонований метапредмет "Культурологічна підготовка інженера", який призначений для студентів технічного університету і будується на основних культурологічних ідеях про єдність загальної та професійної культури інженера. Його компонентами є "Культурологія", інтегративний курс "Основи психологія і педагогіка" та тематичний модуль "Мовленнєва культура інженера".

Розробка методики та впровадження системи інтегрованих знань із гуманітарних дисциплін у підготовці майбутніх інженерів у метапредметі "Культурологічна підготовка інженера" реалізується через комплекс навчальних методів, прийомів та засобів, а також різноманітних форм навчання. Методика навчання метапредмета формується на загально-дидактичному (стосується методики навчання всіх інтегрованих предметів, незалежно від їх змісту) та методичному (стосується методики навчання конкретного метапредмета) рівнях.

Експериментальне дослідження ефективності системи формування гуманітарних інтегрованих знань студентів технічних університетів, що було

проведене Романовським А.Г., показало можливості їхнього впливу на функціонування основних компонентів професійної діяльності інженера.

Аналіз значущості цілей професійної та загальнокультурної підготовки студентів, основних напрямів інтеграції змісту гуманітарних знань студентів технічних університетів показав, що можливості гуманітарних знань у формуванні професійної та загальної культури інженера використовуються далеко не повністю. Дослідники виявляють зростання позитивного ставлення студентів до вивчення гуманітарних дисциплін.

Показники діагностичних зрізів знань студентів з окремих дисциплін предметних курсів "Культурологія", "Основи психології та педагогіки", "Ділова українська мова" та з інтегрованого метапредмета "Культурологічна підготовка інженера", що викладаються в де-яких університетах, підтверджують більшу ефективність останнього, оскільки він готує студентів до прийняття більш виважених та науково обгрунтованих рішень у майбутній професійній діяльності.

Це підтвердили й експертні оцінки Вознюк О.М., Романовського А.Г., Ладогубець Н.В. Реалізація функцій інтеграції гуманітарних знань безпосередньо позитивно впливає на рівень знань студентів. Результати виконання ситуаційних завдань, які частково моделюють життєві та професійні ситуації, свідчать про те, що студенти експериментальних груп виявили вищу готовність до оцінки ситуацій та прийняття рішень. Таким чином, узагальнені результати проведеного дослідження доводять, що впровадження інтегрованого гуманітарного метапредмета у технічних університетах підвищує якість знань та позитивно впливає на формування професійної та загальної культури студентів.

До подальших напрямів дослідження проблеми вважаємо доцільним віднести теоретичне обгрунтування інтегрованих метапредметів на базі інших гуманітарних дисциплін (філософії, історії тощо); розробку пакету дидактичних матеріалів для студентів та викладачів технічних університетів.

Високі технології виробництва вимагають відповідного рівня освіченості, зміни підходів до методології викладання і контролю якості навчального процесу, оскільки упродовж п'яти років змінюється близько п'яти відсотків науково-теоретичних знань і майже двадцять відсотків вузькоспеціалізованих.

Проблема ролі і місця фундаментальної підготовки, інваріантної відносно об'єктів, предметів і засобів діяльності, завжди була ключовою для системи вищої технічної освіти як перший ступінь вивчення законів природи, а отже і розвитку суспільства в цілому. Тому проблеми, що виникають на рівні фундаментальної підготовки, мають довготривалі наслідки, відсутність міцного підґрунтя дасться взнаки у наступних спеціальній, науковій, професійно орієнтованій підготовках.

Література

1. Романовський О.Г. Підготовка майбутніх інженерів до управлінської діяльності: Монографія. – Харків: Основа, 2001. – 312 с.
2. Основи підприємництва і зовнішньоекономічної діяльності: Навчальний посібник /К.Ю. Зверєва, Р.Г. Долинська, С.Е. Карцев, О.Г. Романовський та ін.; за ред. В.Я. Міщенко. – К., 1995. – 328 с.
3. Романовський О.Г. Культурологічний аспект підготовки майбутніх керівників // Вісник Дніпропетровського ун-ту. – Педагогіка і психологія. – Дніпропетровськ. – 2000. – Вип. 6. – С. 29–32.
4. Ладогубець Н.В., Лузік Е.В. Концепція діагностики якості підготовки спеціалістів в вищій технічній школі. //Матер. І-ої Міжнар. наук.-техн. конф.: 26–27 жовтня 1999 р.: Викладання психолого-педагогічних дисциплін у технічному університеті: методологія, досвід, перспективи. К.:НТТУ-КПІ, 1999. – С. 128–130.
5. Вознюк О. До питання інтеграції знань з гуманітарних дисциплін у професійних навчальних закладах технічного профілю // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 5. – С. 155–161.
6. Вознюк О. М. Інтегративний підхід до структурування змісту гуманітарних метапредметів у технічних університетах // Наукові записки Національного педагогічного ун-ту ім. М. П. Драгоманова. – 2003. – Вип. XLVIX. – С. 37–42/

З.Ю. Воронова

ДИСЦИПЛІНА «ДІЛОВА АНГЛІЙСЬКА МОВА» В СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

В статті розглядаються основні аспекти формування професійної комунікативної компетенції та методика навчання ділового англійського мови шляхом удосконалення якості навчальних проектів. Одним з базових принципів запропонованої методики є принцип автономії творчого навчального процесу.

In the article the basic forming aspects of professional communicative competence and teaching methods of business English by improvement of teaching projects' quality are considered. One of the basic principle of the proposed methodic is autonomy of creative educational process.

Ключові слова: професійна комунікативна компетенція, менеджмент, діловий англійський мови, навчальні проекти.

Key words: professional communicative competence, management, business English, teaching projects.

На сучасному етапі інтеграції України у суспільний інформаційний простір створюються сприятливі умови для активізації свідомості тих, хто